

Kadın Nedir?

"Cins-i Lâtif"e Tarihsel Bakış

Bir Batılı'nın Gözünde II. Meşrutiyet Yıllarında Kadın Hareketi: William Eleroy Curtis'in "The Emancipation of Turkish Women" Adlı Metni

Ümüt Akagündüz¹

Giriş

1908-1918 yılları arası siyasi, toplumsal, ekonomik ve kültürel kalıplarıyla bugünü yönlendiren katkılar ve değerler yaratmıştır. Tanzimat ve II. Abdülhamit dönemi bürokratlarının devlet mekanizmasını çağdaştıracak için izledikleri eğitim politikalarının sonuçlarından bir tanesi olan Jön Türkler, kamuoyu bilinci ve demokrasi pratiğinden yararlanarak devleti kurtarabilmeyi hedeflemişlerdir.² 24 Meşrutiyet'in yeniden ilanı ile İttihatçılar, siyasi, toplumsal ve gündelik yaşamımızı değiştiren pek çok reform gerçekleştirmişlerdir.³ İttihat ve Terakki'nin iktidarı

1) Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

2) Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, Sander Yayınları, İstanbul 1971, s. 38; Tarık Zafer Tunaya, *Hürriyetin İlanı: İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar*, Baha Matbaası, İstanbul, s. 29, Ernest Edmond Ramsuar, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, Sander Yayınları, İstanbul 1982, s. 151; Füsün Üstel, *Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Günümüze Vatandaşlık Eğitimi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 27.

3) Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çeviren: Y. S. Göner, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 141.

dolaylı yoldan kontrol ettiği 1908-1913 yılları arası 31 Mart Vakası, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kurulması, Sopalı Seçim, Halaskar Zabitan, Büyük Kabine ve Bab-ı Ali Baskını gibi önemli olay ve kurumları barındıran karmaşık bir dönem olmuştur.⁴ 1913-1918 yılları arasında iktidarı doğrudan kontrol altına alan fırkanın, izlediği politikalarsa Cumhuriyet'e uzanan dinamikleri yaratmıştır. Enver, Talat ve Cemal paşaların üçlü yönetimi altında devlet gücünün mekanizması sıkılaştırılarak merkezi idare güçlendirilirken⁵ Almanya ile Türkiye arasındaki ilişkinin sürekliliği, milli burjuvazi yaratma kaygısı ve Türkçülüğe yönelik dönemin politik anlayışının yönlendiricileri olmuşlardır. I. Dünya Savaşı'na giden süreçte Rusya nedeniyle İngiltere'nin desteğini kaybeden Osmanlı Devleti'nin ister istemez Almanya'ya yaklaşması, Alman düşünce ve değerler sistemini etkin bir unsur haline getirmiştir.⁶ Ülkenin kurtuluşunun ekonomik bağımsızlıktan, özellikle de kapitülasyonların kaldırılmasından geçtiğine inanan İttihatçılar, Rum ve Ermeni burjuvaziyi sınırlayıcı güçler olarak algıladıklarından milli bir burjuvazinin gerekliliğine inanmışlardır.⁷ I. Dünya Savaşı öncesinde İslamcılıktan yararlanarak devleti ayakta tutmaya çalışan İttihat ve Terakki, 1913-1918 yılları arasında ise pozitivizmi kullanarak Türkçülüğü temel çıkış noktası haline getirmiştir. Anadolu'ya Türkçülük bağlamında matematiksel bir operasyon gerçekleştiren fırka, bilimsel ölçütler ve yüzdeler aracılığıyla devletin ve ordunun çıkarlarına uygun yeni bir düzen tasarlamaya çalışmıştır.⁸

Bu değişim sürecinde, kadın hareketinin Türkiye'deki ilk temsilcileri daha çok konak eğitimi almış ailelerden çıkarken hareketin güçlenmesini sağlayanlar ise sonraki yılların orta halli ailelerine yakın olmuştur.⁹ Elbette ki toplumsal normların zorlayıcılığı altında hem Osmanlı hem de Cumhuriyet kadını, kendi başına hareket

- 4) Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2009; Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, Sander Yayınları, İstanbul 1971.
- 5) Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çeviren: M. Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004, s. 226.
- 6) Mustafa Gencer, *Jöntürk Modernizmi ve Alman Ruhu: 1908-1918 Dönemi Türk-Alman İlişkileri ve Eğitim*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 334.
- 7) Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1989, s. 93-95.
- 8) Fuat Dündar, *Modern Türkiye'nin Şifresi: İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 432.
- 9) Fatma Kılıç Denman, *İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir Jön Türk Dergisi: Kadın*, Libra Kitabçılık ve Yayınları, İstanbul 2009, s. 108-109.

edebilen bir birey olmaktan ziyade ataerkil sınırlarla çevrelenmiş olandır.¹⁰ İttihat ve Terakki Fırkası, akrabalığa dayalı toplumları Batı'dakine benzer çekirdek aile haline getirebilmek için kadını ön plana çıkartıp onu ilerlemenin, modernleşmenin simgesi kılmıştır.¹¹ Bu düzlemde kadının konumu, sadece toplumsal ve siyasal söylemle sınırlı olmayıp milli bir ekonomi yaratabilmekle de bağlantılıydı. Sonuç olarak milliyetçi bir ekonomi politiği için her türlü iktisadi iş gücü göz önünde bulundurulmalıydı.¹² Çünkü milli aile politikası bağlamında anne, ekonominin merkezi konumundaki unsurlardan birisidir. Ancak kendisine toplumu yeniden tasarlama yetkisi verilmiş olan anne, kendi varlığı nedeniyle değil, neslin varlığı nedeniyle önemsenendir. Yani İttihatçıların nezdinde kadın, kadınlığı ile değil çocukları ile kıymetlidir ki bu feminizmin sıklıkla eleştirdiği bir durumdur.¹³ Muhafazakâr çevreler kadının toplumsal ya da kamusal alandaki görünürlüklerinden ziyade ev içiyle sınırlandırılmış görevleri öncelikli kılarken, tartışmaya daha çağdaş argümanlarla yaklaşan çevreler ise kontrollü bir görünürlüğü savunmuşlardır.¹⁴ Savaş yılları bütün dünya kadınlarının olduğu kadar Osmanlı kadınının da toplumsal hayatla bütünleşmesini hızlandırmış, ilk kez Balkan Savaşları sırasında verilen konferanslarla bilinçlenen kadınlar, Birinci Dünya Savaşı yıllarında politik, ekonomik ve toplumsal fırsatlar elde etmişlerdir.¹⁵ Elbette ki 1908-1918 yılları arasında farklılaşan bu sürecin, belirgin noktalarından bir tanesi yayımlanan dergilerdir. Emine Semiyye, Feriha Kamuran, Sabiha Zeke-riya, Şukufe Nihal, Halide Edip, Belkıs Şevket, Emine Seher Ali gibi kadınların, Celal Nuri, Macit Şevket, Selahaddin Asım, Nafi Atuf, Mahmud Sadık ve Mehmet Asaf gibi erkeklerin katkılarıyla çıkan *Kadınlar Dünyası*, *Hanımlar Alemi*, *Kadın*,

10) Ayşe Kadioğlu, "Cinselliğin İnkârı: Büyük Toplumsal Projelerin Nesnesi Olarak Türk Kadınları", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 91.

11) Ayşe Durakbaşı, *Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s. 88-89.

12) Nilüfer Çağatay ve Nuhoglu Soysal, "Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırılmalı Düşünceler", *Kadın Bakış Açısıyla 1980'ler Türkiye'sinde Kadın*, İletişim Yayınları, İstanbul 1990, s. 304-306.

13) Zehra Toska, "Cumhuriyet'in Kadın İdeali: Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 71.

14) Denman, a. g. e, s. 154-155.

15) Zafer Toprak, "Halk Fırkası'ndan Önce Kurulan Parti: Kadınlar Halk Fırkası", *Tarih ve Toplum*, 1988, s. 30.

Türk Kadını, Mahasin, Demet, İnci gibi kadın dergileriyle *İctihad, Büyük Mecmua, Sebilürreşad, Genç Kalemler, Türk Yurdu* gibi düşünce dergileri zengin içerikleriyle düşünce tarihimize değerler katmışlardır.¹⁶ Bu düzlemde kadınların istekleri 1908-1913 yılları arasında daha çeşitli olup kadın hakkındaki pek çok farklı fikir kitleler ile buluşmuştur. Birinci Dünya Savaşı, eleştirel yazılarda azalmaya neden olmakla beraber çalışma hayatına, toplumsal yaşama katılan kadın sayısını arttırmıştır. Ayrıca ilk dönemde İslamcılık, Osmanlıcılık, Batıcılık ekseninde hareket eden fikirler ikinci dönemde Türkçülükten etkilenmiştir.¹⁷ Bu metinde, II. Meşrutiyet yılları kadın hareketine yönelik gerçekleştirilen çalışmaların kapsamına ülke dışından bir gözle katkı sağlayabilmek hedeflenmiştir. Osmanlı kadın hareketi üzerine yapılmış çalışmalar sıklıkla Osmanlıca belgelerden aldıkları destekle kaleme alındıklarından farklı ülkelerin hareketin gelişimine karşı tavırlarını yansıtmak önemli bir husustur. William Eleroy Curtis'in "The Emancipation of Turkish Women" adlı metninden hareketle II. Meşrutiyet Dönemi kadın hareketine dışardan bir gözün nasıl yaklaştığını açığa çıkartabilmek makalenin amacıdır. Özellikle Amerikan misyonerliği ile Curtis'in metni bütünleştirildiğinde hem misyonerliğin hem de kadın hareketinin somutlaşacağı aşikârdır.

William Eleroy Curtis'in Hayatı ve Eserleri

1850'de Akron'da doğan William Eleroy Curtis Cleveland'daki *Western Reserve College*'dan¹⁸ mezun oldu.¹⁹ Curtis hayatının büyük çoğunluğunda bir gazeteciydi. 1873-1911 yılları arasında mesleği gereğince Çin, Almanya, İtalya, Rusya, İspanya, Latin Amerika, Orta Doğu ve Kafkasya hakkında makaleler yazdı. 1874'te Curtis,

16) Ümüt Akagündüz, *II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak*, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2015.

17) Akagündüz, a. g. e, s. 284.

18) 1826 yılında açılan bu kurum Ohio Eyaleti'ndedir. 1882'de Cleveland'a taşınan okul Afro-Amerikanları kabul eden ilk kolejlerden birisidir. 1892'de Adelbert College of Western Reserve adını alan okul 1967 yılından beridir Case Western Reserve University olarak hizmet vermeye devam etmektedir. C. H. Cramer, *Case Western Reserve: A History of the University, 1826-1976*, Little, Brown and Company, Boston 1976.

19) Nathan Haskell Dole ve Forrest Morgan, *A Biographical Record of the Great Authors*, University Press of the Pacific Honolulu, Hawaii 2004.

Sioux²⁰ yerlilerine karşı düzenlenen saldırıda General George Custer'a²¹ eşlik edip Coshatta Katliamı'nın²² üzerini kapattı.²³ 1873-1887 yılları arasında *Chicago Inter-Ocean*²⁴, 1887-1901 yılları arasında *Chicago Record*'da²⁵ 1901-1911 yılları arasında ise *Chicago Record-Herald*'da²⁶ çalıştı.²⁷ Özellikle Latin Amerika ile ilgilenen Curtis, 1884-1893 yılları arasında Güney ve Kuzey Amerika ilişkilerine odaklanan çeşitli görevlere atandı.²⁸ Ayrıca 1890-1893 yılları arasında Pan-American Union'un²⁹ yöneticisi oldu. 1892'de Papa ile İngiltere Kraliçesi'nin yaptığı ziyaretlere

- 20) Siyular, Kuzey Amerika'nın önemli Kızılderili kabilelerindendir. Minnesota ve Dakota'ya sürüldükten sonra bağımsızlık mücadelesine başlayan bu kabile 19. yüzyılın son çeyreğinde bir dizi isyan hareketi gerçekleştirmiş ancak yenilgiye uğramıştır. Günümüzde sayıları yaklaşık 160.000'dir. *Encyclopedia Britannica*, Sioux, Erişim Tarihi: 10.01.2020, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/topic/Sioux>.
- 21) 1839-1876 yılları arasında yaşayan George Armstrong Custer, Amerikan İç Savaşı'nda çarpıştıktan sonra özellikle Kızılderililere düzenlenen saldırılarda ön plana çıktı. 1876 yılında Little Bighorn Muhabesi'nde bir Kızılderili koalisyonuna karşı çarpışırken öldü. Yaşadığı dönemde ve sonrasında Kızılderililere karşı gerçekleştirilen mücadelenin sembol isimlerinden birisi oldu. Louise Barnett, *Touched by Fire: The Life, Death, and Mythic Afterlife of George Armstrong Custer*, Henry Holt and Company, Inc., New York 1996.
- 22) 1874 yılında bir paramiliter organizasyon tarafından Louisiana Eyaleti'nde altı tane özgürlüğünü kazanmış siyahiye yönelik gerçekleştirilen suikasttır. Suikast sonrasında 25 kişi tutuklanmış ancak hiçbirisi hakkında hüküm verilmemiştir. Nicholas Lemann, *Redemption: The Last Battle of the Civil War*, Farrar, Straus&Giroux, 2006, s. 76-77.
- 23) İmzasız, Curtis, William Eleroy, 1850-1911, Erişim Tarihi 18 Haziran 2019, Erişim Linki: <http://snaccooperative.org/ark:/99166/w6n303wn>.
- 24) 1865-1914 yılları arasında Chicago'da yayımlanan gazete. *Encyclopedia Britannica*, *Chicago Inter-Ocean*, Erişim Tarihi: 10.01.2020, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/topic/Chicago-Inter-Ocean>.
- 25) Kayıtlarda beş adet *Chicago Record* gazetesi bulunmaktadır. Chicago Public Library, *Chicago Newspapers*, Erişim Tarihi: 13.01.2020, Erişim Linki: <https://www.chipublib.org/chicago-newspapers-on-microfilm/>.
- 26) 1901-1914 yılları arasında Chicago'da yayımlanan gazete. Chicago Public Library, *Chicago Newspapers*, Erişim Tarihi: 10.01.2020, Erişim Linki: <https://www.chipublib.org/chicago-newspapers-on-microfilm/>.
- 27) İmzasız, *Biography of William Eleroy Curtis*, Geliş tarihi 18 Haziran 2019, gönderen <http://www.sacklunch.net/biography/C/WilliamEleroyCurtis.html>.
- 28) Dan L. Thrapp, *Encyclopedia of Frontier Biography*, Curtis, William Eleroy, University of Nebraska Press, Washington 1991, s. 361.
- 29) 1890 yılında Latin Amerika ülkeleriyle Amerika Birleşik Devletleri arasında kurulan bu örgüt 1948'de *Organization of American States* ismini almıştır. *Encyclopedia*

eşlik etti. 1908'de Pan-American Komitesi'ne atanan Curtis, 1911'de vefat etti.³⁰ *A Summer Scamper, Around the Black Sea: Asia Minor, Armenia, Caucasus, Circassia, Daghestan, The Crimea, Roumania, Between the Andes and the Ocean, Capitals of Spanish America, Children of the Sun, Costa Rica, Denmark, Sweden, and Norway, Handbook to the American Republics, Recent Discoveries Concerning the Early Settlement of America in the Archives of the Vatican, The Existing Autographs of Columbus, Relics of Columbus, The Land of the Nihilist, The Life of Zachariah Chandler, The True Abraham Lincoln, The True Thomas Jefferson, The Turk and His Lost Provinces, The United States and Foreign Powers, The Yankees of the East, Tibbalses Folks, Today in France and Germany, Trade and Transportation between the United States and Latin America, Venezuela: a Land Where It is Always Summer* yazarın kitaplarından bir kısmıdır.³¹

Curtis'in *Around the Black Sea: Asia Minor, Armenia, Caucasus, Circassia, Daghestan, The Crimea, Roumania* adlı eseri, yazarın 1910 yılının yaz ve sonbaharlarında Karadeniz seyahati sonrasında kaleme aldığı yazılarından oluşmaktadır. 1911 yılında basılan *Around the Black Sea* adlı eserin yayıncısı New York'ta bulunan Hodder&Stoughton George H. Doren Company'dir. 20 makaleden oluşan kitap 456 sayfa olup bir de indekse sahiptir. Bu makalelerin sırasıyla başlıkları şu şekildedir: "Karadeniz'e Seyahat, Antik Trabzon Kenti, Türkiye'de Demiryolu İmtiyazları, Kafkasya: Tiflis Kenti, Ağrı Dağı ve Dünya'nın En Eski Kenti, Ermeniler ve Zulümleri, 1909 Katliamları, Amerikan Misyonun Sonuçları, Hazar Denizi Petrol Yatakları, Dağıstan ve Antik İnsanları, Çerkezler ve Kazaklar, Kırım, Sivastapol ve Balaklava, Florence Nightingale ve Çalışması, Güney Rusya'nın Başkenti Odessa, Romanya Krallığı, Türkiye'de Yeni Rejim, Türk Kadının Özgürleşmesi, Robert Koleji ve Diğer Amerikan Okulları". Ayrıca farklı sayfa aralıklarına yerleştirilmiş olan bölgenin genel muhteviyatını açığa çıkartmamızı sağlayan 41 adet resim ve harita da bulunmaktadır. Bunların bazılarının ismi şu şekildedir: "Karadeniz Haritası, Trabzonlu Bir Türk, Gürcistan'da Yerel Kıyafetler, Gürcü Bir Köylü, Ağrı Dağı, Bakü'de Bir Cami, Ba-

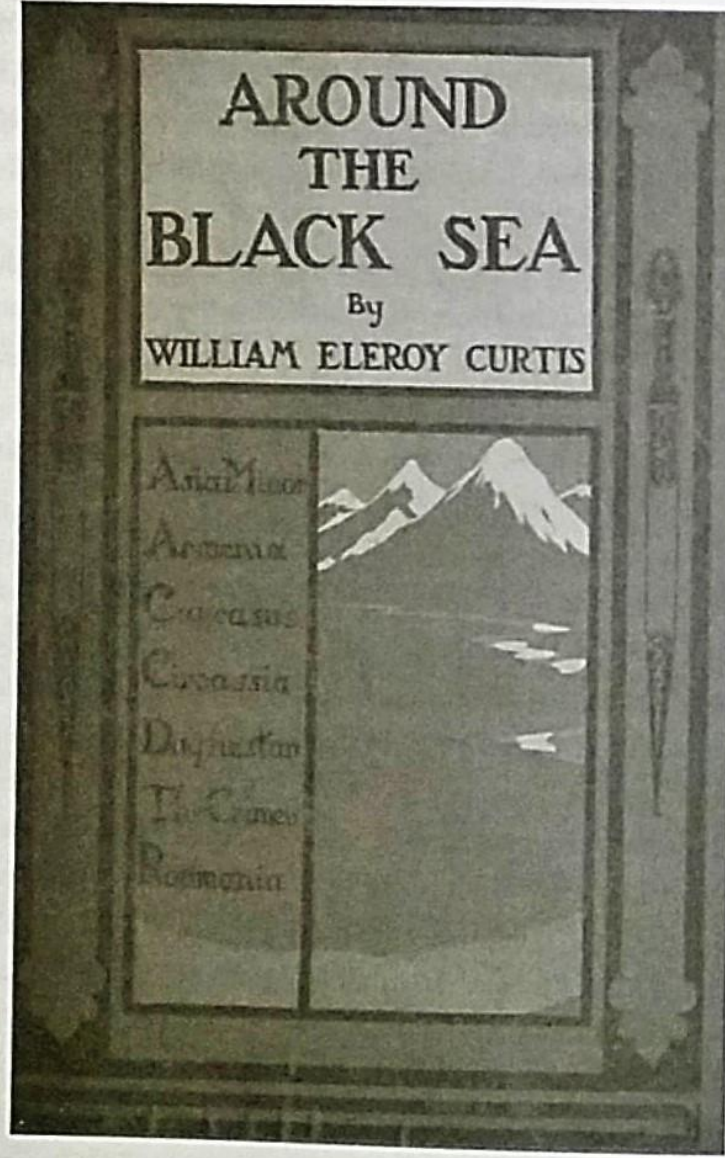
Britannica, Pan-American Union, Erişim Tarihi: 10.01.2020, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/topic/Pan-American-Union>.

30) İmzasız, *Curtis, William Eleroy*, 1850-1911, Erişim Tarihi 18 Haziran 2019, Erişim Linki: <http://snaccooperative.org/ark:/99166/w6n303wn>.

31) İmzasız, *William Eleroy Curtis Books*, Geliş tarihi 18 Haziran 2018, gönderen <https://www.biblio.com/curtis-william-eleroy/author/22377>.

Historia 1923, sayı:8, 2020

İsaklava Köyü, Çerkez Bir Centilmen, Çerkez Güzeli, Boğazdan Bir Görünüş, Boğaz Üzerinde Robert Koleji, Batum Kenti...”³²

Resim 1. William Eleroy Curtis'in kitabının kapağı.

32) William Eleroy Curtis, *Around the Black Sea: Asia Minor, Armenia, Caucasus, Circassia, Daghestan, The Crimea, Roumania*, Hodder&Stoughton, New York 1911.

William Eleroy Curtis'in "The Emancipation of Turkish Women" Adlı Metni

Curtis'in "The Emancipation of Turkish Women" adlı yazısı, II. Meşrutiyet döneminin ilk yıllarında kadın hareketinin seyrini yabancı bir gözle analiz edebilmemizi sağlamaktadır. Dış politika ve kültürler hakkında uzman olan yazar, yazısında kendi kültürel kodlarına, oryantalist fikirlerine ve çıkarlarına uygun bir değerlendirme yapmakla beraber Türkiye hakkında özgün fikirler de sunmaktadır. Şüphesiz ki İngiliz, Alman, Fransız süreli yayınlarından ve kitaplarından hareketle Osmanlı kadın hareketinin gelişimine yönelik çalışmalar yapmak mikro değerleri belirginleştirerek bütünsel bir kadın hareketi açığa çıkartmamıza yardımcı olacaktır.

Osmanlı Devleti'nin Batı'ya açılma süreci ister istemez bir misyonerlik sorunu da yaratmıştır. Haydaroglu'na göre "Hristiyan olmayanlara Hristiyanlığı telkin etmek, Doğu Hristiyanlarını Katolikleştirmek, Hristiyan tebaayı Osmanlı Devleti'nden kopartmak, Osmanlı topraklarında rahip ve papaz yetiştirmek, Müslüman ve Türk çocukları dini açıdan etkilemek" misyonerlerin hedefleridir. Bu hedefler, dini propaganda, maddi destekler, okullar ve konsolosluklar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.³³ Arığ'ın da belirttiği üzere 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başları kapitalizm ve emperyalizmin artan gücü sebebiyle misyonerlik faaliyetlerinin en yoğun dönemi olmuştur.³⁴ American Board ya da uzun adıyla American Board of Commissioners for Foreign Missions³⁵, 1820 yılında ilk kez İzmir'de ortaya çıkan ve neredeyse bütün yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nde etkili olan bir kurumdur.³⁶ İngiltere'nin çıkarları ile ABD'nin çıkarlarının Protestanlık bağlamında çakışmasıysa İngiltere'nin sıklıkla

33) İlknur Polat Haydaroglu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Ocak Yayınları, Ankara 1993, s. 183-190.

34) Ayten Sezer Arığ, "Osmanlı Döneminde Misyonerlik Faaliyeti", *Osmanlı*, Cilt 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 182-184.

35) 1810'da kurulan bu örgüt pek çok yerde misyonlar oluşturup, okullar açmıştır. 1957 yılında örgüt *United Church of Christ* ile birleşmiştir. *Encyclopedia Britannica*, *American Board of Commissioners for Foreign Missions*, Erişim Tarihi: 10.01.2020, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/topic/American-Board-of-Commissioners-for-Foreign-Missions>

36) Uygur Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika, Kendi Belgeleriyle 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2000, s. 15.

Amerikalı misyonerlere yardım etmesine yol açmıştır.³⁷ Temizer'in de belirttiği üzere *Amerikan Board* misyonerleri sağlık³⁸ alanında inkâr edilemez katkılar gerçekleştirmiş olmakla beraber yıkıcı faaliyetlerde bulunmaktan da çekinmemişlerdir. Özellikle Van'da faaliyet gösteren misyonerler, kurdukları kilise ve okullarla Ermeni çocuklara özgürlük kavramını aşılayarak çete faaliyetlerine katılanları tedavi etmişlerdir.³⁹ İhraç edebilecekleri en kaliteli malzemeler bilgi üretim biçimleri ve eğitim yöntemlerinden oluşan misyonerler, hedeflerini somutlaştıran pek çok okul açmışlardır. "Harput Amerikan Koleji, Milletlerarası İzmir Koleji, Merzifon Amerikan Koleji, Tarsus Amerikan Koleji, Antep Amerikan Koleji, İstanbul Robert Koleji ve Arnavutköy Kız Koleji" Amerikalı misyonerlerin açtıkları önemli okullardan bazılarıdır.⁴⁰ Şüphesiz ki kadın misyonerlerin katkısı erkek misyonerlerden çok daha fazladır. Misyon bölgelerinde erkeklerin giremediği harem kısımlarına girebilen, çocuklarla daha kolay iletişim kurabilen kadın misyonerler, geleceğin Protestan anneleri olarak gördükleri kız çocuklarına eğitim vermekten vazgeçmemişlerdir. Öyle ki 1910 yılına gelindiğinde Anadolu'daki 255 misyonerden 213'ü, Suriye ve Filistin'deki 354 misyonerden 233'ü Mısır, Sudan ve Etiyopya'daki 269 misyonerden 161'i, İran'daki 59 misyonerden 36'sı kadın misyonerlerden oluşmaktaydı.⁴¹ Elbette ki Amerikalı misyonerlerin açmış oldukları okullara karşı Anadolu insanı sıklıkla tepki göstermiştir. Ermeni milliyetçiliği ile Amerikan okulları arasındaki bağ okullara karşı negatif duyguların oluşmasına zemin hazırlamıştır.⁴²

37) İdris Yüce, *Anadolu'daki Amerikan Hastaneleri ve Tıbbi Misyonerlik (1880-1930)*, (DR), Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2011.

38) Sağlık alanındaki katkılarla ilgili mikro bir örnek için bkz., Ümüt Akagündüz, "Cumhuriyet Yılları Eğitim Tarihinde Halka Sağlık Bilgisini Sadeleştirerek Anlatmaya Çalışan Bir Eser: Sıhhi Konuşuk", 4. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2016, s.761-769.

39) Abidin Temizer, "Van'da Amerikan Board Misyonerlerinin Faaliyetleri ve Van Amerikan Hastanesi", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2013, s. 198.

40) Ayhan Öztürk, "Amerikan Board'un Kuruluşu, Teşkilatlanması ve Osmanlı Devleti'nde Kurduğu Misyonlar", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 23, 2007, s. 73.

41) Murat Gökhan Dalgıç, "Amerikan Misyonerliğinde Kadın ve Kadının Rolü (Orta-doğu Örneği)", *Turkish Studies*, Cilt 6, Sayı 2, 2011, s. 353-354.

42) Nejla Güney, "Amerikan Misyonerlerine Anadolu Halkının Tepkisi ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkileri", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 1, Sayı 2, 2008, s. 112.

Curtis'e göre, hâlâ özgürlüğünü tamamlayamamış olmakla beraber Türk kadını şaşırtıcı bir hızla ilerlemektedir. Geçmiş ile değişimin dinamiklerinin, Pera gibi ticari bölgelerde yoğun şekilde hissedildiğini belirten yazar, yabancıların etkili olduğu ticari bölgelerde başörtülü, başörtüsüz binlerce kadının görülebileceğini aktarmaktadır. Curtis, İstanbul kadınının bir kısmının yüzleri kızarmaksızın erkeklerin yüzlerine bakabildiklerini, görece daha küçük kentlerde ise koyu yaşmağın yerine kısıtlı da olsa ince bir tülün tercih edildiğini belirtmektedir.⁴³

24 Temmuz 1908'i takip eden ilk haftaları Curtis, şu şekilde anlatmakta: "Bu incecik şey bir maskeden ziyade ödün vermenin doğasıdır. Temmuz 1908 devrimini izleyen ilk haftalar boyunca neredeyse bütün kadınlar peçelerini çıkartıp tıpkı Paris'in komünlerinde bulunan kadınların yaptığı gibi politik gösterilere katıldılar. Gece ve gündüz boyunca kaldığım evin penceresi geçerken insanlara bakmaktan utanmayan peçesiz yüzlerle doldu. Bugün haremın sakinleri de dâhil olmak üzere çocuk arabalarını süren kadınlar büsbütün peçelerini çıkarttılar". Tabii ilk haftalardaki bu tepki, radikal bir dönüşüm anlamına gelmemektedir. Bu tedbirsiz hareket sadece bazı kadınların mekânları gezerek peçesiz kadınlara yeniden peçelerini taktırmalarına yol açmamış, dönemin emniyet müdürünün sokakta peçesiz gezilmemesine ve tiyatro etkinliklerinden uzak durulmasına dair resmî bir duyuru yayınlamasına da neden olmuştur.⁴⁴ Curtis, toplumsal ve dinî geleneklerin yansıması olan peçenin uygulanmasını talep eden herhangi bir paragrafta kutsal kitapta rastlamadığını hatırlatarak fikrîsel birliğin ve kültürün peçeyi bugüne taşıdığına işaret etmektedir.⁴⁵

Ona göre, devrim fırsatlar yaratmış olmakla beraber değişim, anayasal hükûmete geçişten kaynaklanan anlık bir dönüşüm değildir. Zengin Türk ailelerinin Avrupa modası ve edebiyatıyla kurdukları bağ ile İngiliz, Alman ve Fransız öğretmenler ona göre, Batı etkisinin ülkede derinleşmesini sağlamıştır. "Yıllardır geleneksel Türk haremi ile bağlar kopartılmış durumdaydı. Bunun temel nedenlerinden bir tanesi kadınların özellikle güzel elbiseye olan sevgilerinden kaynaklanan savurganlıklarıdır. Yalnızca çok zengin bir adamın bir eşten fazlasına gücü yetebilirdi. İstanbul'un geniş bir bölgesini işgal eden Fransız terziler ve tuhafiyeciler epey zamandan beridir

43) William Eleroy Curtis, "The Emancipation of Turkish Women", *Around the Black Sea: Asia Minor, Armenia, Circassia, Daghestan, The Crimea, Roumania*, Hodder&Stoughton George H. Doren Company New York 1911, s. 411.

44) Curtis, "The Emancipation of...", s. 412.

45) Curtis, "The Emancipation of...", s. 413.

giysi modelleriyle Türk kadının özgürlüğünün öncüleri olmuşlardır. İngiliz, Alman ve Fransız mürebbiyeler öğrencilerine haremde değerleriyle bağdaşmayan fikirler ve hırslar aşılayarak zihni dönüşüme kapı aralamışlardır. Fransız romanları da neredeyse aynı derecede eşit etki bıraktı.⁴⁶

Curtis, II. Abdülhamit iktidarının, bu gelişimin önüne set çekmeye çalıştığını da belirtmektedir. Yazar, 1901'de II. Abdülhamit'in Türk ailelerine yabancı öğretmenleri kovmalarını ve Batı menşeli tuhafiyeci ve terzileri ziyaret etmemelerini emrettiğini aktarmaktadır. Curtis, bir taraftan Avrupa menşeli kitapların hükümdar tarafından tehlikeli ilan edildiğinden diğer taraftan da din adamlarının Müslüman kadın giyiminin nasıl olması gerektiğini tartıştıklarından bahsetmektedir. Curtis'e göre bu çabalar, akıntıya karşı kürek çekmekten başka bir şey olmayıp sadece Jön Türklerin kararlılığını arttırmıştır.⁴⁷

Yazının ilerleyen bölümlerinde oryantalizm ve misyonerlik keskinleşmektedir. Çünkü metinde sık sık "Robert Koleji" ile "Amerikan Kız Koleji'nden" bahsedilerek bu kolejler için planlanan yatırımlara değinilmektedir. 1871'de Gedikpaşa'da bir evde üç öğrenci ile faaliyete geçen *Amerikan Kız Koleji* 1875'te Mary Mills Patric'in müdür olmasıyla Üsküdar'a taşınıp hızla gelişmeye başlar. Bu noktada Mary Mills Patric'in kolejine gelişimine ciddi katkılar yaptığı unutulmamalıdır. 1850-1940 yılları arasında yaşayan Mary Mills Patric, Türk kadının eğitim kalitesine hizmet etmiş misyoner bir eğitimcidir. 1871'de American Board of Commissioners for Foreign Missions adlı kuruma atanan Patric Erzurum'da öğretmen olarak göreve başlar. 1875'te Üsküdar Amerikan Kız Koleji'ne gelen Patric, 1890'a kadar bu kurumda çalışır. Süreç içinde Türkçe, Yunanca ve Ermenice öğrenir. 1890'da mastır eğitimini tamamlamak için Amerika'ya giden Patric, Türkiye'ye döndükten hemen sonra kolejdeki çalışmalarına hız katarak kolejin Arnavutköy'e taşınması sürecini başarıyla tamamlar. 1924 yılına kadar kolejin müdürlüğünü yapan Patric'in *Sappho and the Island of Lesbos* (1912), *The Greek Skeptics* (1929), *Under Five Sultans* (1929) ve *A Bosphorus Adventure* (1934) başlıklı kitapları bulunmaktadır.⁴⁸

46) Curtis, "The Emancipation of...", s. 413-414.

47) Curtis, "The Emancipation of...", s. 414.

48) *Encyclopedia Britannica*, Mary Mills Patrick. Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2018, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/biography/Mary-Mills-Patrick#ref670079>.

Patric'in çabalarıyla 1914'te kolej, Arnavutköy'deki daha geniş kampüsüne taşınır. 1932'de Robert Koleji ile Arnavutköy Amerikan Kız Koleji ek bir yönetim altında toplanırken 1971'de iki okul Robert Koleji adı altında birleştirilir ve kolejin Bebek'teki kampüsü Boğaziçi Üniversitesi'ne verilir.⁴⁹ 1875-1967 yılları arasında kolejde eğitim alan kişi sayısı 2500 olup bunların 341 tanesi yükseköğrenim görmüştür. 1875-1890 yılları arasında 75 kişi mezun olurken kolejin ilk Türk öğrencisinin mezuniyet tarihi 1901'dir. Kolejden mezun olan kızlar, eğitim ve tıp başta olma üzere milletvekilliğinden hemşireliğe uzanan geniş bir iş ağına dâhil olmuşlardır.⁵⁰ Halide Edib, Gülistan İsmet, Nazlı Halid, Hatice Zakir Refik, Sahire Muhtar, Safiye Ali, Bedriye Veysi Necmeddin, Fazilet Şevket, Mebruke Ahsen ve Selma Ekrem 1901-1923 yılları arasında kolejden mezun olan isimlerden bazılarıdır.⁵¹

Curtis, 40 yıldır İstanbul'da muhabirlik yapan Edwin Pears'ün⁵² kolej hakkındaki görüşlerine yer vermektedir. Pears, Üsküdar'daki Amerikan Kız Koleji'nde koruyucu sağlık ve çocuk bakımı hakkında bilgi edinmek isteyen, seksen kadının katıldığı bir sınıfın rağbet gördüğünü okul müdürünün bu sınıfı çok önemseydiğini anlatmaktadır.⁵³ Robert Koleji'ni öven William Ramsey⁵⁴ ise oryantalist dürtülerini daha net şekilde açığa çıkartmaktadır. İskoç bilim adamı Ramsey, tarihin dikkate değer tesislerinden birisi olan kolejin elli yıldan beridir Güneydoğu Avrupa ve Küçük Asya'da yaşayan Hristiyanlar arasında eğitilmiş bir orta sınıf yaratmaya çalıştığını ekle-

49) Ercan Kaçmaz, "Missionary Activities in the Lands of Ottoman Turkey: The Emergence of Robert College and The American College for Girls", *Turkish Studies*, Cilt 9, Sayı 7, 2014, s. 391-392.

50) Fatma Acun, "Arnavutköy Amerikan Kız Koleji Mezunları ve Meşhurları", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, 2015, s. 422-429.

51) Ayşe Özlem Özpala, *Gender and Identity Construction at the American College for Girls in Istanbul in Late-Ottoman and Early-Republican Era*, İstanbul Bilgi University, İstanbul 2017, s. 54-55.

52) 1835 yılında İngiltere'de doğan Pears, Londra Üniversitesi'nden mezun oldu. 1873'te İstanbul'a yerleşen Pears, avukatlık ve gazetecilik yaparak tarihi metinler kaleme aldı. 1916'da *Forty Years in Constantinople* adlı kitabını yayımlayan yazar, 1919 yılında vefat etti. Chandrika Kaul, "Pears, Sir Edwin (1835-1919)", *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press, England 2004.

53) Curtis, "The Emancipation of...", s. 415.

54) 1852 yılında İskoçya'da doğan William Ramsey, Glasgow Üniversitesi'nden mezun olmuştur. 1904 yılında kimya dalında Nobel Ödülü alan bilim adamı 1916'da İngiltere'de vefat etmiştir. *Encyclopedia Britannica*, "Sir William Ramsay", Erişim Tarihi: 13.01.2020, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/biography/William-Ramsay>.

mektedir. Hatta Ramsey'e göre, silahların, elçilerin yapamadığını bu okullardan mezun olmuş kişiler yapabiliyordu.⁵⁵ Ramsey, Türk kızlarının bu kurumlardan yeterince yararlanamadıklarını hatırlatmakla beraber ön plana bir Türk kızını çıkartmaktan da geri durmamaktadır. Halide Salih hakkında oldukça övücü fikirler sunan Ramsey, o dönemin önemli kadın figürlerinden bir tanesini somutlaştırmaktadır. Amerikan Kız Koleji'nden mezun olan Halide Salih, Türkiye'nin seçkin, popüler kadın öncülerinden birisidir. "Evdeki Anne" adlı metni Türkçeye çevirdiğinden II. Abdülhamit tarafından kendisine nişan verilmişti. Jacob Abbott'ın⁵⁶ "Evdeki Anne" eserini modası geçmiş olmakla itham eden Ramsey, Halide Edip'in oldukça erken bir tarihte eseri Türkçeleştirdiğini aktarmaktadır. Halide Salih ile ilgili görüşlerine yazar şu şekilde devam etmektedir:

"Çeviriden oldukça gururlanan babası dağıtım ile ilgili sınırlılıklar göz önünde bulundurulduğunda başta İstanbul olmak üzere diğer kentlerde yaşayan arkadaşlarının aileleri için özel olarak basarak dağıttı. Kızlara babacan öğüt veren mütevazı bir Massachusetts'li köy papazı tarafından yazılan bu küçük cilt şüphesiz ki tıpkı Tom Amcanın Kulübesinin kölelerde bıraktığı etkiye benzer bir etkiyi Türk kadınının özgürleşmesinde izlenebilmesini sağlamıştır. Anayasa ilan edildiğinde Halide Salih, İttihat ve Terakki Fırkası'nın yayın organı olan Tanin gazetesinde devrimin amaçlarını ve prensiplerini tanımlayan baş yazılar kaleme aldı. Makaleleri Türkiye'de liberal partinin platformu oldu. Tanin ve Londra'daki gazete ve dergilere pek çok şey yazdı. Son yıllarda ülkesinde roman ile ilgileniyor".⁵⁷

Curtis, metnin bundan sonraki kısmında Arnavutköy'e taşınacak olan Amerikan Kız Koleji'nin konumunu ve binasını detaylandırarak Osmanlı Devleti'ndeki Amerikan katkılarını somutlaştırmaktadır. Curtis'ten öğrendiğimize göre Dr. Patric tarafında İstanbul'a 6 mil uzaklıkta olan Arnavutköy'ün üzerinde zengin bir Ermeni'den 400 fit (121,92 m) yüksekliğinde 50 acre (202 dönüm) kayalık bir arazi satın

55) Curtis, "The Emancipation of...", s. 415.

56) 1803-1879 yılları arasında yaşayan Jacob Abbott, Amerika Birleşik Devletleri vatan-dasıdır. Bir süre matematik eğitmeni olarak görev yapan yazar pek çok çocuk kitabı, biyografi ve popüler bilim kitapları kaleme aldı. *Encyclopedia Britannica*, Jacob Abbott, Erişim Tarihi:13.01.2020, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/biography/Jacob-Abbott>

57) Curtis, "The Emancipation of...", s. 417-418.

alınmıştır. Mülkün büyük bölümü bir Kelt tapınağındaki kadar karanlık kutsal eski ağaçlardan oluşan ormandır. Kayalık arazinin en üstündeki konak, birkaç harika Lübnan sediri tarafından çevrelenmiş eski moda bir bahçenin ortasındadır. Konağın arkası ise bölgedeki taş ocağından yararlanılarak yapılacak olan binaların konumlandırılabilceği dikdörtgen şeklinde 1500 fit (457 m) uzunluğunda 1000 fit (305 m) genişliğinde bir alandır.⁵⁸

Curtis, okulun Gould Hall olarak çağrılacak olan merkez binası, bir bodrum ve dört katı ile 176-180 fit (54-55 m) olacağını belirtmektedir. Binanın 700 kişinin konaklayıp okuma egzersizleri ve ara sıra da dinî ibadetlerin yapılabileceği bir dinlenme salonundan, öğrenciler için merkezi bir oturma ya da buluşma odasından, birkaç ders odasından, geçici bir sanat galerisinden, idari ofislerden ve konferans salonlarından oluşacağını da aktarmaktadır. Dr. Patric'den aldığı bilgilerle devam eden Curtis, kızların üzerindeki baskıyı hafifletebilmek için uyuyabilecekleri, çalışabilecekleri odalar yapılmasının önemine de işaret etmektedir.⁵⁹ Curtis yazısında diğer binalar hakkında da bilgi vermeye devam etmektedir. Science Hall olarak bilinen ikinci bina fırtınalı havada öğrencileri korumak için inşa edilecek bir kemer altı ile Gould Hall'a bağlanacaktı. Burası Bostonlu bir tüccar olan Henry Woods adına yapılp eşi tarafından monte ettirilecekti. Boyutları 150 feet (46 m) olacak ve Gould Hall'da olduğu gibi aynı tasarım ve aynı materyaller kullanılacaktı. Binanın içi kimya, fizik ve biyoloji için ayrılmış çalışma odaları ve laboratuvarlardan oluşacak, tamamlanana kadar bir süre iç bölge yemekhane, laboratuvarlardan birisi ise mutfak olacaktı. Benzer tasarım ve malzeme kullanılarak inşa edilecek olan Rockefeller Hall ise her odada 2 kişi olmak üzere 150 öğrenci için yatacak yere sahip olacaktı.⁶⁰

Curtis, yeni kolej binası için en büyük teşekkürü hak edenin Mary Mills Patric olduğunu söyleyerek Türk kadını için hiç kimsenin onun kadar çabalamadığını iddia etmektedir. Patric'in bu okulun inşası için Amerika Birleşik Devletleri'nden sağladığı fonları ise şu şekilde vermektedir:

"Dr. Patrick, Amerika Birleşik Devletleri'ndeyken yardımı 350.000 dolara yükseltti. Helen Gould, Gould Hall olarak adlandırılmış yeni binanın inşası 150.000 dolar genel hizmetler içinse 25.000 dolar verdi. John D. Rockefeller

58) Curtis, "The Emancipation of...", s. 418-419.

59) Curtis, "The Emancipation of...", s. 419.

60) Curtis, "The Emancipation of...", s. 419-420.

yeni bir binanın inşası için 150.000 dolar, Bostonlu Henry Woods mekân için 50.000 dolar, Russell Sage ise 15.000 dolar verdi, ayrıca Russell Sage binanın bir duvar ile çevrelenmesi için 5.000 dolar daha katkı yaptı. Toprağın satın alınması için John H. Converse ile Grace Dodge 10.000'er dolar verdiler. Bütün bunların yanında Willis James, Henry F. Durant, John Hay, James Talcott, D. Stuart Dodge ve diğerleri toprağın satın alınması, binaların inşası ve genel harcamalar için cömert katkılar yaptılar.⁶¹

Curtis, Türkler tarafında Ammerrycolly Kuzlaren olarak çağrılan kolejin yeni binasının, büyüleyici Boğaz'ın nadide alanlarından birisine ABD'deki binalara eş olacak şekilde inşa edileceğini aktarmaktadır. Ona göre, Türk hükûmeti tarafından önemsenen kolej, Avrupadaki kadın kolejlerini aratmayacak karakteriyle Doğu'daki kadın kolejleri için örnek olabilirdi. Bu arada Patric, Hristiyan bir okulda Müslüman kızların eğitimi için resmi sözleşme imzalanmasının radikal karakterinden de bahsetmektedir.⁶² Kolej, Üsküdar'daki binasından Arnavutköy'deki binasına hızla taşınmasının hedeflendiği de metinden öğrenilmektedir. Haziran 1910'daki diploma töreninin Üsküdar'daki son diploma töreni olacağını aktaran Curtis, Amerikan Kız Koleji sayesinde Türk kadının engellerinden kurtularak yaşamın aktif değerlerinden bir tanesine dönüşeceğini de iddia etmektedir.⁶³

Amerikan Kız Koleji'nin Türkiye'deki kadın hareketinin önemli destekleyicilerinden birisi olduğu da irdelenen noktalardan birisidir. Curtis'e göre Meşrutiyet'in ilanı ile sosyal şartlarda yaşanan muazzam dönüşümünden en fazla yararlananlar İttihat Terakki'nin anneleri ve kadınlarıdır. Hatta Curtis, bu kadınların devrim üzerindeki etkilerini Amerikan misyonerliğinin hedeflerini somutlaştırarak anlatmaktadır:

"Abdülhamit için çalışan on iki bin casus işlerini yaparlarken Türk kadınının kurnazlığı karşısında işlevsizdiler ve İttihat ve Terakki'nin liderleri annelerinin, eşlerinin ve kız kardeşlerinin desteği ile başarı elde ettiklerini kabullendiler. Bu, bir günde ya da bir yılda olan bir şey olmayıp bir kuşak ile alakalıdır. Bu vatansever görevin performansı için Türkiye'nin kadınlarının hazırlanmasında Üsküdar Amerikan Kız Koleji önemli ayaklardan bir tanesiydi. Onun

61) Curtis, "The Emancipation of...", s. 421.

62) Curtis, "The Emancipation of...", s. 420-421.

63) Curtis, "The Emancipation of...", s. 420.

başkanı, eğitim kurumları ve mezunları aydınlanma ve öğrenme hakkını kazanan Türk kadınlarını ikna etmek için geniş kapsamlı bir propagandayı çeyrek yüzyıl boyunca yaptılar ve imparatorluğun önde gelen ailelerinin kızları İngiliz ve Amerikan kızlarını etkileyen bu eğitimi izlediler".⁶⁴

Dr. Patric'den edindiğimiz bilgiye göre ise İttihat ve Terakki Hükûmeti de Amerikan Kız Koleji'ne meyilliydi. Patric, Maliye Bakanı Cavit Bey'in kolej için bir mezu niyet konuşması yaptığını, Adalet Bakanı Necmeddin Bey'in ise kızını ve okul ücreti hükûmet tarafından karşılanan beş öğrenciyi koleje kaydettirdiğini anlatmaktadır.⁶⁵

Kolejdeki öğrencilerin Türkler, Ermeniler, Bulgarlar ve Rumlardan oluştuğuna dikkat çeken Dr. Patric, ileri görüşlü ailelerde yetişmiş olan Türk kızlarının İngilizce ve Fransızcaya aşina olduklarını aktarmaktadır. Türklerden sonra özellikle Ermeni kızlarının coşkusuna dikkat çeken Patric, Abdülhamit zamanında Ermeni kelimesi kullanılamazken yeni dönemde Ermeni kızlarının önceden yasaklanmış Ermeni halk danslarını icra edebildiklerini anlatmaktadır.⁶⁶

Son olarak Curtis, Avrupalı ve Amerikalı kadınlar kadar geniş özgürlüklere olmasa da Türk kadınlarının yaşam ile bağlarını arttıracak bariyerleri yıkmaya hazır olduklarını hatırlatmaktadır. Ona göre küçümsenecek bir aktör olmayan Türk kadını, geleceğin Türkiye'sinin dönüşümüne şüphesiz ki katkı sağlayacaktır.⁶⁷

Sonuç

Osmanlı kadınının devletin son yıllarında geçirdiği değişim, farklılaşan tarihsel gerçekliğimize güçlü bir ışık tutmaktadır. İttihat ve Terakki Fırkası'nın izlediği kültürel ve toplumsal politikalar, bürokratik ve ekonomik dinamikler ile bütünleşikçe çalışan, eğiten bir kadın bilinci ülke geneline yayılamamakla beraber değişim yaratabilecek kapasitelere ulaşmıştır. Elbette ki 1908-1918 yılları arasında yaşanan dönüşüm, pek çok Batılı okul, misyoner ve siyasetçinin Osmanlı kadınıyla ilgilmesine de yol açmıştır. Amerikalı bir misyoner olan William Eleroy Curtis'in Türk kadınına ilgi duyması şaşırtıcı olmayıp son dönem kadın hareketinin Osmanlı Devleti'ndeki canlılığını somutlaştırmaktadır. Curtis'in "Türk Kadınının Özgürleşmesi" başlıklı yazısı II. Meşrutiyet'in Türk kadınına getirdiklerine odaklanmakla kalmayıp

64) Curtis, "The Emancipation of...", s. 422-423.

65) Curtis, "The Emancipation of...", s. 424.

66) Curtis, "The Emancipation of...", s. 426.

67) Curtis, "The Emancipation of...", s. 429.

Osmanlı Devleti'ndeki kadın hareketine misyonerlerin nasıl yaklaştıklarını da belirginleştirmektedir. Curtis, Osmanlı kadın hareketine katkı sağlamış figürlerin, fikirlerinden hareketle dönem kadınlığını irdelemektedir. Şüphesiz ki Curtis'in yazısı misyonerlere has oryantalist görüşleri içinde barındırmaktadır. Sık sık adını andığı Mary Mills Patric, Amerikan Kız Koleji'nin başarılarına, bütün Orta Doğu'ya örnek olacağına inandığı yeni kolej binasına ve Henry Woods, Russell Sage, John D. Rockefeller gibi Amerikalı zenginlerin maddi katkılarına işaret etmektedir. Aslında metin misyonerliğin son dönem Osmanlı toplumunda ne kadar güçlendiğini de belirginleştirmektedir. Özellikle Ermeniler düşünüldüğünde Amerika'nın izlediği politika yer yer metne de yansımıştır.

Batı'nın Doğu'ya yön tayin etme çabasını belirginleştiren Curtis'in yazısı şüphesiz ki sadece misyonerlik bağlamında okunmamalıdır. Amerikan Kız Koleji ve benzeri okulların etkileri tek yönlü değerlendirilmemelidir. Curtis, oryantalist duygularla hareket etse de dönem Türk kadını hakkında kıymetli bilgiler sağlamaktadır. Meşrutiyet'in ilanının hemen sonrasında Türk kadınının, giyim konusunda gösterdiği cesur tavır ilgisinden kaçmadığı gibi II. Abdülhamit'in iktidarının sona ermesindeki kadın etkisine de işaret etmiştir. Curtis Amerikan Kız Koleji'nden mezun olan kızların, II. Abdülhamit dönemindeki baskıya karşı oluşturulan örgütlenmede rol aldıklarını iddia etmektedir. Tam bu noktada Curtis, Halide Edib gibi güzel bir örnek de bulmaktadır. Uzun uzun Halide Edib'in başarılarını William Ramsey'den hareketle aktaran Curtis, Türk kadını ile Halide Edib'i bir kotada eritip Amerikan Kız Koleji'nin önemini somutlaştırmaktadır. Elbette ki Curtis'in anlatımı, sosyolojik ya da kültürel etkiler taşımaktan ziyade dış görünüme ve abartıya odaklanan popüler bir yaklaşımdır.

Misyonerlik faaliyetlerinin egemen ülke kültürü ve toplumu için genellikle yararlı olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Çünkü misyonerliğin arkasındaki hareketlendirici unsur misyoner ülkenin bu süreçten ne tür kazançlar elde edebileceğidir. Ancak misyoner ülke kadar misyonerliğe maruz kalan ülke de yer yer kazanımlar elde edebilmektedir. Bilimsel gelişmeleri geriden takip eden, modern tıbbı uyum sağlamaya çalışan, ülkeyi kalkındırabilecek teknik araçlara gereksinim duyan toplumlar için öz değerlerini manipüle etmeyecek şekilde her türlü olanaktan yararlanabilmek şüphesiz ki kaçınılmazdır. Bu nedenle Amerikan Kız Koleji ve Mary Mills Patric gibi değerlerin ülke sathına yaptıkları katkılar da göz önünde bulundurulmalıdır. Zaten kolejin sonraki yıllarda Türk eğitimindeki yerini düşün-

düğümüzde anlatmak istediğimiz nokta belirginleşmektedir. Sonuç itibarıyla çağdaş dünyanın yeni dinamikleriyle bütünleşmeye çalışan Türk kadını, Meşrutiyet'in ilanının hemen sonrasında Batılı düşünürlerin, gazetecilerin dikkatini çekmiş, bu kadının başarılarının altında yatan Batı etkisi abartılı şekilde de olsa Amerikan misyonunun başarısı olarak tanıtılmıştır.

Kaynakça

- Acun, Fatma, "Arnavutköy Amerikan Kız Koleji Mezunları ve Meşhurları", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, 2015, s. 417-442.
- Ahmad, Feroz, *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, Sander Yayınları, İstanbul 1971.
- Akagündüz, Ümüt, "Cumhuriyet Yılları Eğitim Tarihinde Halka Sağlık Bilgisini Sadeleştirerek Anlatmaya Çalışan Bir Eser: Sıhhi Konuşuk", 4. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2016, s.761-769.
- Akagündüz, Ümüt, *II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak*, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2015.
- Akşin, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2009.
- Ariğ, Ayten Sezer, "Osmanlı Döneminde Misyonerlik Faaliyeti", *Osmanlı*, Cilt 2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 182-192.
- Chicago Public Library, *Chicago Newspapers*, Erişim Tarihi: 10.01.2020, Erişim Linki: <https://www.chipublib.org/chicago-newspapers-on-microfilm/>.
- Chicago Public Library, *Chicago Newspapers*, Erişim Tarihi: 13.01.2020, Erişim Linki: <https://www.chipublib.org/chicago-newspapers-on-microfilm/>.
- Cramer, C.H., *Case Western Reserve: A History of the University, 1826-1976*, Little, Brown and Company, Boston 1976.
- Curtis, William Eleroy, "The Emancipation of Turkish Women", *Around the Black Sea: Asia Minor, Armenia, Caucasus, Circassia, Daghestan, The Crimea, Roumania*, Hodder&Stoughton George H. Doren Company New York 1911, s.411-430.
- Curtis, William Eleroy, *Around the Black Sea: Asia Minor, Armenia, Caucasus, Circassia, Daghestan, The Crimea, Roumania*, Hodder&Stoughton, New York 1911.
- Çağatay, Nilüfer ve Soysal, Nuhoglu, "Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırılmalı Düşünceler", *Kadın Bakış Açısıyla 1980'ler Türkiye'sinde Kadın*, İletişim Yayınları, İstanbul 1990, s. 301-311.
- Dalyan, Murat Gökhan, "Amerikan Misyonerliğinde Kadın ve Kadının Rolü (Ortadoğu Örneği)", *Turkish Studies*, Cilt 6, Sayı 2, 2011, s. 341-358.
- Denman, Fatma Kılıç, *İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir Jön Türk Dergisi: Kadın*, Libra Kitabçılık ve Yayınları, İstanbul 2009.

Dole, Nathan Haskell ve Morgan, Forrest, *A Biographical Record of the Great Authors*, University Press of the Pacific Honolulu, Hawaii 2004.

Durakbaşı, Ayşe, *Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Dündar, Fuat, *Modern Türkiye'nin Şifresi: İttihat ve Terakki'nin Etnisite Mühendisliği (1913-1918)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.

Encyclopedia Britannica, American Board of Commissioners for Foreign Missions, Erişim Tarihi: 10.01.2020, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/topic/American-Board-of-Commissioners-for-Foreign-Missions>

Encyclopedia Britannica, Chicago Inter-Ocean, Erişim Tarihi: 10.01.2020, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/topic/Chicago-Inter-Ocean>.

Encyclopedia Britannica, Jacob Abbott, Erişim Tarihi: 13.01.2020, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/biography/Jacob-Abbott>

Encyclopedia Britannica, Mary Mills Patrick, Erişim Tarihi: 03 Temmuz 2018, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/biography/Mary-Mills-Patrick#ref670079>.

Encyclopedia Britannica, Pan-American Union, Erişim Tarihi: 10.01.2020, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/topic/Pan-American-Union>.

Encyclopedia Britannica, Sioux, Erişim Tarihi: 10.01.2020, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/topic/Sioux>.

Encyclopedia Britannica, Sir William Ramsay, Erişim Tarihi: 13.01.2020, Erişim Linki: <https://www.britannica.com/biography/William-Ramsay>.

Gencer, Mustafa, *Jöntürk Modernizmi ve Alman Ruhu: 1908-1918 Dönemi Türk-Alman İlişkileri ve Eğitim*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Güney, Nejla, "Amerikan Misyonerlerine Anadolu Halkının Tepkisi ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkileri", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 1, Sayı 2, 2008, s.107-119.

Haydaroglu, İlknur Polat, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Ocak Yayınları, Ankara, 1993.

İmzasız, *Biography of William Eleroy Curtis*, Geliş tarihi 18 Haziran 2018, gönderen <http://www.sacklunch.net/biography/C/WilliamEleroyCurtis.html>.

İmzasız, *Curtis, William Eleroy, 1850-1911*, Erişim Tarihi 18 Haziran 2019, Erişim Linki: <http://snaccooperative.org/ark:/99166/w6n303wn>.

İmzasız, *William Eleroy Curtis Books*, Geliş tarihi 18 Haziran 2019, gönderen <https://www.biblio.com/curtis-william-eleroy/author/22377>.

Kaçmaz, Ercan, "Missionary Activities in the Lands of Ottoman Turkey: The Emergence of Robert College and The American College for Girls", *Turkish Studies*, Cilt 9, Sayı 7, 2014, s. 379-395.

**Bir Batılının Gözünde II. Meşrutiyet Yıllarında Kadın Hareketi:
William Eleroy Curtis'in "The Emancipation of Turkish Women" Adlı Metni**

Kadıoğlu, Ayşe, "Cinselliğin İnkârı: Büyük Toplumsal Projelerin Nesnesi Olarak Türk Kadınları", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998.

Kaul, Chandrika, "Pears, Sir Edwin (1835-1919)", *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press, England 2004.

Keyder, Çağlar, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1989.

Kocabaşoğlu, Uygur, *Anadolu'daki Amerika, Kendi Belgeleriyle 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2000.

Lemann, Nicholas, *Redemption: The Last Battle of the Civil War*, Farrar, Straus&Giroux, 2006.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çeviren: M. Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004.

Louise, Barnett, *Touched by Fire: The Life, Death, and Mythic Afterlife of George Armstrong Custer*, Henry Holt and Company, Inc., New York 1996.

Özpala, Ayşe Özlem, *Gender and Identity Construction at the American College for Girls in Istanbul in Late-Ottoman and Early-Republican Era*, İstanbul Bilgi University, İstanbul 2017, s. 54-55.

Öztürk, Ayhan, "Amerikan Board'un Kuruluşu, Teşkilatlanması ve Osmanlı Devleti'nde Kurduğu Misyonlar", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 23, 2007, s. 63-74.

Ramsuar, Ernest Edmond, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, Sander Yayınları, İstanbul 1982.

Temizer, Abidin, "Van'da Amerikan Board Misyonerlerinin Faaliyetleri ve Van Amerikan Hastanesi", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2013, s. 169-204.

Thrapp, Dan L., *Encyclopedia of Frontier Biography: Curtis, William Eleroy*, University of Nebraska Press, Washington 1991.

Toprak, Zafer, "Halk Fırkası'ndan Önce Kurulan Parti: Kadınlar Halk Fırkası", *Tarih ve Toplum*, 1988, s. 30-31.

Toska, Zehra, "Cumhuriyet'in Kadın İdeali: Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 71-100.

Tunaya, Tarık Zafer, *Hürriyetin İlanı: İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar*, Baha Matbaası, İstanbul.

Üstel, Füsün, *Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Günümüze Vatandaşlık Eğitimi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

Yüce, İdris, *Anadolu'daki Amerikan Hastaneleri ve Tıbbi Misyonerlik (1880-1930)*, (DR), Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2011.

Zürcher, Eric Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çeviren: Y. S. Göner, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.